

Topaic 10: Tinneas agus Gortuithe

Feidhmeanna

San aonad seo foghlaimeoidh an foghlaimeoir conas:

- | |
|---|
| 10.1 ~ a rá nach bhfuil sé/sí ag mothú go maith |
| 10.2 ~ ceist a chur ar dhuine eile cad atá cearr leis/léi agus an cheist sin a fhreagairt |
| 10.3 ~ comhbhá a léiriú le duine |
| 10.4 ~ eolas a thabhairt faoi thinneas nó faoi ghortú |
| 10.5 ~ ceist a chur ar dhuine an mothaíonn sé/sí níos fearr agus an cheist sin a fhreagairt |

An ghramadach

San aonad seo foghlaimeoidh an rang:

- | |
|--|
| <ul style="list-style-type: none"> • Forainmneacha réamhfhoclacha: <i>orm, ort, air, uirthi agam, agat, aige, aici</i> • Céimeanna comparáide na haidiachta: <i>níos measa, níos fearr</i> • An aimsir chaite: <i>ghortaigh mé...bhris mé... leon mé ...ghearr mé ...</i> • Aidiachtaí sealbhacha: <i>mo lámh, do chos</i> |
|--|

Stór focal:

San aonad seo foghlaimeoidh an rang:

<p>Baill bheatha: <i>cluas, súil, ceann, srón (gaosán) muineál, sciathán, cos, bolg, lámh, méar, glúin</i></p> <p>Tinnis agus araile: <i>tinnis cinn, slaghdán, scornach thinn/sceadamán nimhneach casachtach, tinneas fiacaile/déideadh, dochtúir, otharlann/ospidéal</i></p>
--

Beidh an foghlaimeoir in ann...

Labhairt	Na príomhpháirteanna den chorp, na príomhthinnis agus na príomhghortuithe a ainmniú. Ceisteanna a chur ar dhaoine eile faoin chaoi a bhfuil siad ag mothú, faoi cad atá mícheart leo nó an bhfuil siad ag mothú níos fearr. Ráitis an-simplí a dhéanamh faoi na nithe céanna.
Cluastuiscint	Ceisteanna simplí agus cur síos an-simplí a bhaineann leis na nithe thuas a thuiscint.
Léamhthuiscint	Focail agus frásaí a bhaineann leis an ábhar seo a aithint. Comhráite simplí scríofa a bhaineann leis an ábhar a léamh.
Scribhneoireacht	Na príomhfhocail agus na príomhfhrásaí a bhaineann le tinneas agus gortuithe a scríobh.

10.1 A rá nach bhfuil tú ag mothú go maith

- (A) Míniú agus míniú na habairtí seo leanas do na foghlaimeoirí: (díriú ar an leagan is coitianta sa cheantar ach cinntigh go dtuigfidh siad an leagan eile)

Ní mhothaím go maith./Ní bhraithim go maith.
Ní mhothaím/Ní bhraithim rómhaith.

Tá mé tinn.

10.2 Ceist a chur ar dhuine eile cad atá cearr leis/léi agus an cheist sin a fhreagairt

- (A) Tabhair cóip de **Bhileog 10.2 (A): An corp** do gach duine sa rang agus bain úsáid as na pictiúir ar an bhileog chun na baill bheatha seo a leanas a mhúineadh:

<i>cluas</i>	<i>bolg</i>
<i>súil</i>	<i>lámh</i>
<i>ceann</i>	<i>méar</i>
<i>srón(gaosán)</i>	<i>glúin</i>
<i>muineál</i>	<i>droim</i>
<i>sciathán</i>	<i>cos</i>
<i>fiacra</i>	<i>scornach (sceadamán)</i>

- Scríobh na focail seo a leanas ar an chlár agus cuir ceist ar na foghlaimeoirí conas a deirtear ‘my ear’, ‘your knee’ agus araile.

cluas *glúin*
bolg *lámh*

- Éist leis na freagraí a thugann siad agus déan cinnte go dtuigeann siad an méid seo a leanas:

cluas *mo chluas*
bolg *mo bholg*
glúin *do ghlúin*
lámh *do lámh*

- Cuir ceist orthu an bhfuil a fhios acu cad a tharlaíonn nuair a chuirtear *mo* nó *do* roimh ainmfhocail a thosaíonn le *guta* nó *f*. An féidir leo samplaí a chur ar fáil? Tabhair na samplaí seo dóibh:

Bhris mé m’fhiacail.
Nigh d’aghaidh.

- Déan roinnt cleachtaidh ar an méid seo anois. Dírigh do mhéar ar do shrón agus abair *Seo mo shrón* ansin dírigh do mhéar ar do glúin agus abair *Seo mo ghlúin*. Abair leis na foghlaimeoirí aird faoi leith a thabhairt ar fhuaimniú na bhfocal.
- Nuair a bheidh roinnt mhaith cleachtaidh déanta, seiceáil go bhfuil an stór focal seo ar eolas ag na foghlaimeoirí trí do mhéar a dhíriú ar bhall den chorp agus iarraidh ar fhoghlaimeoir an focal a rá os ard.

Sampla: Díríonn an múinteoir a m(h)éar ar a s(h)úil.
Deir an foghlaimeoir: *Sin do shúil.*

(B) Múin na ceisteanna seo a leanas don rang:

Cad é atá ort?

Cad é atá cearr leat?

- Múin an dá nath ach díriú ar an cheann atá coitianta sa cheantar ina bhfuil tú ag múineadh.

(C) Tabhair cóip de **Bhileog 10.2 (C) Tinneas agus gortuithe** do gach duine sa rang agus bain úsáid as na pictiúir chun na tinnis agus na gortuithe seo a leanas a mhúineadh. Abair leis na foghlaimeoirí gan aon rud a scríobh ar an bhileog go fóill.

Tá *tinneas cinn* *orm.*
slaghdán
casachtach
tinneas cluaise
scornach thinn/sceadamán nimhneach
tinneas fiacaile/déideadh

Tá pian i mo bholg.
mo chos.



(D) **Gníomhaíocht: Cluastuiscint agus Caint**

- Iarr ar an rang éisteacht leis an dlúthdhiosca (DD) agus féachaint arís ar **Bhileog 10.2 (C): Tinneas agus gortuithe** agus gach abairt a chloiseann siad ar an dlúthdhiosca a mheaitseáil le ceann de na léaráidí. Iarr orthu uimhir a 1 a chur sa bhosca faoin léaráid a théann leis an chéad abairt a chloiseann siad agus mar sin ar aghaidh.
- Ansin ceartaigh an ghníomhaíocht. Iarr ar gach foghlaimeoir freagra a thabhairt Mar shampla: *Pictiúr a dó – Tá pian i mo chos.*
- Cuir na foghlaimeoirí ag obair i mbeirteanna ansin.
- Iarr ar gach foghlaimeoir a ligean air/uirthi féin gurb eisean/ise an duine i ngach léaráid.
- Iarr orthu sealanna a thógáil ag rá cén tinneas/gortú atá orthu.
- I ndiaidh cúpla bomaite, iarr ar gach foghlaimeoir cur síos a dhéanamh ar léaráid

Sampla:

Múinteoir: *Cad é atá ort?*

Foghlaimeoir: *Tá pian i mo ghlúin.*

Iarr ar an fhoghlaimeoir sin an cheist thuas *Cad é atá ort* a chur ar an chéad fhoghlaimeoir eile. Lean ar aghaidh mar sin go dtí go mbeidh gach foghlaimeoir cloiste agat.

10.3 Comhbhá a léiriú le duine

- Míneigh agus múin na habairtí seo a leanas do na foghlaimeoirí trí iarraidh ar an rang athrá a dhéanamh orthu roinnt uaireanta.
Is mór an trua sin.
A chréatúir!

10.4 Eolas a thabhairt faoi thinneas nó gortú

- (A) Míneigh agus múin na ceisteanna agus na freagraí seo a leanas do na foghlaimeoirí.

Cad a tharla?

Leon mé mo chos.

Ghortaigh mé mo dhroim.

Bhris mé mo lámh.

Ghearr mé mo mhéar.

- Múin na nathanna seo a leanas dóibh:

Bhí mé ag an dochtúir.

ag an fhiaclóir.

san otharlann.

10.5 Ceist a chur ar dhuine an mothaíonn sé/sí níos fearr agus an cheist sin a fhreagairt

- (A) Míneigh agus múin na ceisteanna agus na freagraí seo leanas:

An bhfuil tú níos fearr?

Tá, go raibh maith agat.

Níl, tá mé níos measa.

Conas atá tú anois?

Tá mé níos fearr go raibh maith agat.

Tá mé tuirseach fós.

Tá mé lag.



(B) Gníomhaíocht: Cluastuiscint

- Abair leis na foghlaimeoirí go gcloisfidh siad ceithre chomhrá. I ngach cearn de na comhráite seo beidh duine ag caint faoi thinneas atá air/uirthi nó gortú a tharla dó/di.
- Nuair a chloisfidh siad gach comhrá caithfidh siad an tinneas/gortú a scríobh síos.
- Abair leo go gcloisfidh siad gach comhrá faoi dhó agus nár cheart dóibh a bheith buartha mura dtuigeann siad gach rud sna comhráite.
- Cuir ar siúl an dlúthdhiosca agus tabhair deis do na foghlaimeoirí na freagraí a scríobh síos.
- Déan an ghníomhaíocht a cheartú.



(C) Gníomhaíocht: Caint

- Cuir na foghlaimeoirí ag obair i mbeirteanna. Bíodh cóipeanna déanta agat de **Bhileog 10.5 (C): Rólaithris** agus tabhair Rólchárta A do dhuine amháin agus Rólchárta B don duine eile.
- Múin an nath seo a leanas dóibh:

Tabhair aire duit féin.

- Tabhair cúpla nóiméad dóibh leis an rólghníomhaíocht a dhéanamh agus ansin iarr orthu ról a mhalartú.
- Nuair a bheidh siad críochnaithe, iarr ar chuid de na foghlaimeoirí an rólaithris a dhéanamh os comhair an ranga.
- Déan nóta d'aon bhotúin a dhéanann siad agus pléigh iad leis an rang ar fad ag deireadh na gníomhaíochta.



(D) Gníomhaíocht: Scríbhneoireacht

- Tabhair cóip de **Bhileog 10.5 (D): Ríomhphost** do gach duine sa rang agus léigh na treoracha ag barr na bileoige leo.
- Léigh tús agus deireadh an ríomhphoist leo, tá seans nach dtuigfidh siad gach focal ach iarr orthu buille faoi thuairim a thabhairt faoin chiall atá leo.
- Nuair a bheidh siad críochnaithe, tabhair seans dóibh na freagraí a roghnaigh siad a phlé leis an duine in aice leo sula ndéanann tusa an ghníomhaíocht a cheartú.



(E) Gníomhaíocht: Scríbhneoireacht

- Cuir na foghlaimeoirí ag obair i mbeirteanna agus tabhair cóip de **Bhileog 10.5 (E): San ospidéal** do gach beirt.
- Léigh na treoracha ag barr na bileoige leo chun a chinntiú go dtuigeann siad gach rud. Ba cheart do gach beirt cabhrú le chéile agus iad ag scríobh na teachtaireachta.
- Nuair a bheidh siad críochnaithe, cuir ceist ar chúpla foghlaimeoir an méid a scríobh siad a léamh amach.
- Déan nóta de chuid de na botúin a dhéanann siad agus déan iad a phlé leis an rang go léir ag deireadh na gníomhaíochta.

- (F)** Cuir an méid seo a leanas ar an chlár:

bris *Bhris mé mo chos.*
gearr *Ghearr mé mo mhéar.*
gortaigh *Ghortaigh mé mo dhroim.*

leon Leon mé mo chos.
téigh* Chuaigh mé go dtí an dochtúir.

- Cuir ceist orthu cén aimsir atá i gceist leis na briathra sa dara colún. Déan cinnte go dtuigeann siad gur an aimsir chaite atá i gceist agus mínigh go gcuirtear séimhiú ar an bhriathar san aimsir chaite, más féidir.
- Fiafraigh díobh ansin, cén fáth a bhfuil *Téigh* agus *Chuaigh* chomh difriúil sin? Éist lena dtuairimí agus mínigh dóibh go bhfuil an briathar *Téigh* neamhrialta agus mar sin, go bhfuil foirmeacha éagsúla aige san aimsir chaite agus i gcuid de na haimsirí eile.



(G) Gníomhaíocht: Léamhthuiscint

D'fhéadfá é seo a dhéanamh mar ghníomhaíocht ranga nó d'fhéadfá é a thabhairt dóibh mar obair bhaile.

- Tabhair cóip de **Bhileog 10.5 (G): Róisín i nGaillimh**, do gach foghlaimoir. Léigh na treoracha ag barr na bileoige leo lena chinntiú go dtuigeann siad cad é go díreach atá le déanamh.
- Abair leo gan a bheith buartha mura dtuigeann siad gach focal. Ba cheart dóibh iarracht a dhéanamh buille faoi thuairim a thabhairt má bhíonn focal nó dhó ann nach dtuigeann siad.
- Nuair a bheidh siad críochnaithe, iarr orthu a gcuid freagraí a phlé leis an duine in aice leo sula ndéanann tusa an ghníomhaíocht a cheartú.
- Agus tú ag ceartú na gníomhaíochta, d'fhéadfá iarraidh ar an rang na ráitis atá bréagach a cheartú, is é sin an t-eolas ceart a chur ar fáil.



(H) Gníomhaíocht: Foghraíocht

- Mínigh do na foghlaimoirí go mbeidh siad ag déanamh cleachtadh foghraíochta ar na fuaimanna *m* leathan agus *m* caol sa Ghaeilge.
- Seinn an liosta focal thíos dóibh (**CUID A** ar an DD) nó is féidir leat féin iad a rá. Ba cheart go mbeadh na focail le feiceáil acu (ar an chlár/ar thréshoilseán) chomh maith.

1. maith
2. muineál
3. máthair
4. mór
5. monarcha
6. múinteoir
7. Dé Máirt
8. méar
9. milseog
10. níos measa
11. meicneoir
12. measartha

- Cuir ceist orthu cad a thugann siad faoi deara.
- Éist leis na freagraí agus, más gá, mínigh dóibh go bhfuil dhá fhuaim ag an litir 'm' sa Ghaeilge, 'm' leathan agus 'm' caol agus go mbraitheann fuaim an 'm' ar an ghuta a bhíonn roimh nó i ndiaidh an 'm'.

- Abair nó seinn na focail arís agus ansin iarr orthu na focail a rá i do dhiaidh.
- Abair leo go seinnfidh tú an dlúthdhiosca arís (**CUID B**) agus iarr orthu éisteacht go cúramach an t-am seo leis na fuaimeanna 'm' in abairtí.
- Abair leo go seinnfidh tú an dlúthdhiosca arís agus go stopfaidh tú é i ndiaidh gach abairt agus gur mhaith leat iad ar fad le chéile gach abairt a rá i ndiaidh í a chloisteáil ar an dlúthdhiosca.
- Nuair a bheidh an dlúthdhiosca seinnte agat uair amháin agus athrá déanta acu mar ghrúpa uair amháin ar gach abairt, seinn an dlúthdhiosca arís agus an t-am seo, iarr ar fhoghlaimoirí aonair an abairt a dúradh (ar an dlúthdhiosca) a rá.
- Éist leo agus déan cibé ceartúcháin nó athchleachtadh is gá.

© OÉ Má Nuad